

Piaget, Vigotszkij kritikai megjegyzéseire reagálva leszögezi, hogy a felnőtt gondolkodás a gyermekre épül. Ezért a formális oktatás a gyermek spontán értelmi fejlődésére kell alapozzon (Mérei, 1977). Brunernél (1972) ezzel a gondolattal a spirális tanmenet leírásában találkozhatunk.

Nem véletlen, hogy a TIE program a 8-9 éveseket célozza meg elsőként, s ettől a kortól kezdve folyamatosan foglalkoztatja a gyerekeket. Erre a korszakra a konkrét művelési gondolkodás jellemző: a gyermek már kinőtte eddigre az egocentrikus gondolkodás sajátosságait és képes logikailag gondolkodni. Az autonóm erkölcs felé fejlődik, illetve Kohlberg (1969) terminusát alkalmazva, a konvencionális erkölcsi szinthez egyre közelebb kerül (ennek határa a 10 éves kor). Tehát alkalmas pillanatot ragad meg arra, hogy a gyermek hatékony fejlesztéséhez hozzájáruljon. Ezzel kapcsolatban érdemes említeni Bentsen és Brorsen (1987) kutatását, mely arról számol be, hogy a frusztrációs helyzetek kezelésének a dráma segítségével való tanítása alkalmasabb a 10-12 évesek körében, mint az idősebbeknél.

A TIE a fejlődés folyamatára koncentrálna, a gyerek előző tapasztalataira épít, az objektív, „iskolai” tudást a gyerek személyes tudásához igyekszik kapcsolni. Mindezzel azt mutatja, hogy felhasználja a pszichológia eredményeit: egyrészt az emlékezet-képzlet-gondolkodás együttműködéséről való tudást, másrészt a fejlődéslélektan a gyermekről felhalmozott tudását.

IRODALOMJEGYZÉK

- Arnoldi, M.J. 1986, Puppet theatre: Form and ideology in Bamana performances. Empirical Studies of the Arts
 Balogh Tibor 1991, Lélek és játék. Akadémiai Könyvkiadó
 Benstein, K., Brorsen, J., 1987: Dramatik som en del af specialundervisningen. (Danish) / Dramatics as a part of special education. Skolepsykologi; 1987 Vol 24 (2) 98-111, (English abstract)
 Bolton, Gavin 1993, A tanítási dráma elmélete. Marczibányi

- Téri Művelődési Központ kiadása
 Bruner 1947, Új utak az oktatás elméletéhez
 Buda Béla – László János 1981, Beszéd a szavak mögött. Tömegkommunikációs Kutatóközpont
 Halász László – Sipos Kornél 1969, A művészeti kommunikáció hatása faji előítéletekre. Pszichológia a gyakorlatban. Akadémiai Kiadó
 Halász László 1964, Művészet és pszichológia. Bp. Gondolattár 23.
 Halász László 1967, Az alkotó képzelet fejlesztése. Vizuális nevelés, korszerű pedagógia.
 Halász László 1976, A képernyő tekintete. Ízlés és attitűd különös megvilágításban. Gondolat
 Kohlberg, L., 1969.: Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In: Goslin: Handbook of Socialization Theory and Research. Idézi Atkinson: Pszichológia, Osiris-Századvég, 1994.
 László János 1979, Dráma és előadás. Pszichológia a gyakorlatban. Akadémiai Kiadó
 Lewis, Sullivan, Michaelson: A megismerés és az érzelmek fűgája. Kalmár: Fejlődépszichológia 1., 1989
 Mérei F. : Gyermeklélektan és ismeretelmélet: Piaget életműve, Piaget, J.: Szimbólumképzés gyermekkorban Gondolat, 1978. (előszó)
 Mezei Éva 1982, Színházasdi. Mohás Lívია: Szülői mesterség. Minerva
 Neelands, Jonathan 1994, Dráma a tanulás szolgálatában. Magyar Drámapedagógiai Társaság, Marczibányi Téri Művelődési Központ kiadása
 Noel, Emile 1987 Mar, Ce saint que je ne saurais voir. /This saint I could not see. Etudes-Psychotherapiques (English abstract)
 Piaget, J.: Az értelmi fejlődés szakaszai. In: Válogatott tanulmányok.
 Radnai Béla 1967, A rajzitanítás és vizualitás. Vizuális nevelés, korszerű pedagógia.
 Sugárné Kádár Júlia 1977, A tévémesé hatásának fejlődéslélektani vizsgálata. Pszichológia a gyakorlatban. Akadémiai Kiadó
 Vigotszkij 1968, Művészetpszichológia. Kossuth Kiadó
 Wallon 1967, Válogatott tanulmányok. Gondolat.

Helyzetteremtés az anyanyelvi órán

(5-8. osztály)

szemelvények Rudolfné Galamb Éva könyvéből⁶

A tanítási órák kötelező anyagát felhasználó, az egyes pedagógusok tanmeneteibe könnyen beilleszthető drámapedagógiai módszertani szakirodalomból kevés látott eddig napvilágot. Csak remélhetjük, hogy az egyre bővülő szakirodalomban hamarosan találkozhatunk majd efféle írásokkal is.

Álljon most itt gyors segítségül néhány részlet – Gabnai Katalint idézve – az „ősdráma” kevesek által ismert, ám ma is kiválóan alkalmazható példatárából.

Lipták Ildikó⁷

A helyzet. A helyzet születése

Roppant nehéz dolog ez. Hiába van birtokunkban tanterv, tankönyv, tanmenet, több-kevesebb pedagógiai tapasztalat, helyzetismeret; eredményeink nem kielégítőek.

Hiába volt a sok-sok tanári igyekezet, tanítványainkról általában megállapítható, hogy szókincsuk gyatra, mondatfűzésük primitív, nincsenek gondolataik, vagy legálábbis szegényesek...

⁶ A könyvet *A tanítás problémái* című sorozat részeként jelentette meg a Tankönyvkiadó 1980-ban.

⁷ A válogatás Lipták Ildikó munkája.

Mit tegyünk hát? Tegyük életszerűbbé óráinkat!

Teremtsünk tehát olyan helyzeteket a tanítási órán is, amilyenek az élet *valóságos helyzetei lehetnek*. Hiszen az ember nyelvi tevékenysége mindig valamilyen helyzetben, bizonyos céllal jön létre, a nyelvi eszközöket mindig az adott helyzetnek, szándéknak megfelelően kell összeválogatnunk, hogy szóbeli vagy írásbeli közlésünk a lehető legmegfelelőbb legyen.

Mielőtt elmerülnék a helyzetteremtő módszeren alapuló anyanyelvi nevelést bemutató gyakorlati példák ismeretetésében, tegyünk rövid kitérőt, vázoljuk fel, milyen alakjában áll előttünk AZ EMBER, akit nevelünk, formálunk, akkor, amikor tíz-tizenéves esztendősen, alig elhagyva a kisgyermekkor, sok-sok szorongással, vára-kozással elének kerül az osztályteremben.

Mérei Ferenc fontos megállapításokat tesz az életkor-ról, e kor sajátosságairól. Kísérleti példák során igazolja azt, hogy a tíz-tizenkét éves gyermek hamar rájön arra, hogy „egy probléma megoldásakor lehetőségeket kell mérlegelni, feltevéseket lehet megfogalmazni, ezekből kiindulva összefüggő műveletek csoportján át juthatunk el a helyes válaszhoz. Ez a felismerés fokozatosan kialakítja benne (a gyermekben) a keresésnek, a bizonyítás igényének, a kísérletezésnek a szellemét. Az ennek megfelelő gondolkodási munkát a jelenséget együttesen létrehozó tényezők szétválasztására irányuló erőfeszítés jellemzi. Erre a szintre a gyerek az eddigi tapasztalatok szerint a serdülőkor küszöbén jut el.” (Mérei–Binét; Gyermeklélektan. Gondolat Könyvkiadó, 1978. 262. 1.)

Szituatív játékok közepette tanulja meg tisztelni a gyermek barátja, ellenfele, tanára véleményét, s próbálja megfogalmazni, hogy ő mit tart helyesnek, mi az ő vélekedése az adott tárgykörben.

Bizalmasunk és kalauzunk, a manó

...A mesefigurákra alapított játéknak az a célja, hogy oldjuk fel a gátlásokat, mozgassuk meg a tizenévesek fantáziáját, ösztönözzük őket kutató tevékenységre.

...S mert a nevelő-oktató munka során a pedagógus számára nélkülözhetetlen, hogy megismerje tanítványait egyéni gondolataikkal, problémáikkal együtt, *a tanár feladata az is, hogy a hallgatásra kárhözott gyereket szó-ra bírja*.

Mi lenne, ha szó szerint értelmeznénk a szólásokat?

Ezt a tanítási órát is az előzőekben leírtak szerint indíthatjuk. Most azonban a *nadrág* szót emelhetjük ki.

Megkérdezzük a gyerekeket, hogy ők mikor, milyen helyzetekben találkoztak a nadrággal kapcsolatos tréfás mondásokkal. Legtöbbször azt emlegetik, hogy *kiporol-ják valakinek a nadrágját, kirázzák a nadrágjából* stb.

Most vegyük elő O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című könyvét, és vessük össze a tanulók ismereteit az itt található szólásmagyarázatokkal!

Mi lenne ha szó szerint értelmeznénk a szólásokat? Játsszuk el!

Vásároljunk ruházati cikkeket manóknak!

Tanítványaink mindennapos tevékenysége a vásárlás. Tapasztalataikat jelenítik meg ezen az anyanyelvi órán. A gyerekek szívesen és önként vállalják a vásárlók, el-adók szerepét. Feladatuk, hogy a ruhadaraboknak tréfás neveket is adjanak, a félreértésekből adódó konfliktus-helyzeteket önállóan oldják meg. Az osztály többi tanulója egyénileg dolgozik a megadott megfigyelési szempontok alapján. Például: milyen hangsúllyal, hanglejtéssel beszél az udvarias vagy az udvariatlan embert alakító gyerek? Beszéljük meg, mi a helyes megoldás! A tréfás elnevezések olykor félreértésekre adnak alkalmat. Mikor helyénvaló, mikor helytelen effélékkel tréfálkozni? A szituációs játékot közös megbeszélés követi.

Mi történik, ha a vásárló *tökgedőt, fejjedőt, nyaktekerészeti mellfekvencet, nyakravalót, pipavédőt* vagy *surranót* kér az elárusítótól? Lehet, hogy elutasító a válasz, például: menjen az edényboltba fedőért, ilyen árucikk nem kapható ebben az üzletben, kötelet nem itt árúsítanak, pipavédőt a trafikban keressen, ne bohóckodjék a surranóval. Pedig vásárlónk csak *sapkát, nyakkendőt, nadrágot és cipőt* akart venni.

Emeljük ki az összetett szavakat:

<i>tökgedő</i>	<i>lábbeli</i>
<i>fejjedő</i>	<i>nagykabát</i>
<i>nyakkendő</i>	<i>kiskabát</i>

Alkothatunk önállóan is összetett szavakat, használjuk a Helyesírásunk című könyvet, s megkereshetjük, *mit is kell tudnunk az egybe- és különírásról*.

Tisztázzuk, mit jelent ha valaki *nagy kabátot visel, vagy télen nagykabátot hord*.

Tanítási óránkon felismertettük az összetett szavakat, összetételeket alkottunk, a helyesírási tudnivalókon kívül a jelentésárnyalatokra is felhívtuk a figyelmet. Vitalehetőséget teremtettünk. A helyes nyelvhasználatról nem csupán beszéltünk, hanem a tanultakat gyakorlatban is alkalmaztuk.

Játék a bábokkal

Ismerkedés a bábjátékokkal

...Minden tanuló készíthet bábokat, állatfigurákat és népmesékben előforduló tárgyakat. Ezeket inkább irodalomórán használjuk, főképpen a népmesék tanításakor. A helyzetteremtő anyanyelvi órákon valamennyi tanítványunk lehetőséget kapott arra, hogy azzal a bábbal játszs-zék, amelyik számára a legkedvesebb. Azt tapasztaltuk, hogy a gyerekek attól a perctől kezdve, amikor kezükbe veszik a bábokat, mozgásukkal, arcjátékukkal, hangjukkal a megszemélyesített figurához kívánnak hasonlítani, s annak mintegy bőrbe bújva a saját érzéseikről, gondolataikról gátlás nélkül beszélnek. Vagyis a bennük levő feszültség mindinkább oldódik; elemükben vannak, őszintebben, bátrabban nyilatkoznak meg, mint egyébként. Az önkifejezésnek ez a módja megfelel törekvéseinknek, összecseng a tanterv célkitűzéseivel. „Az anyanyelv rendszerét és a nyelvi normákat úgy kell megismertetnünk a tanulókkal, hogy a nyelv működésének tudatosulása ne jelentsen számukra elidegenítő

hatású nyelvi korlátokat, hanem fejlessze az egyéni mondanivaló kifejezésének és a közösségi élet párbeszédeibe (a beszélgetésekbe, megbeszélésekbe, vitákba) való bekapcsolódásnak képességét.”⁸

Ismerkedés a bábokkal

Hogyan kezdjük munkához?

Beszélgessünk! Ki szereti a meséket? Kinek van otthon bábfigurája? Ki volt már bábszínházban? Ki látott a televízióban bábjátékot? Mit is jelent az a szó, hogy *báb*, *bábfigura*? Vegyük elő a Magyar értelmező kéziszótárt, nézzük meg, mi mindent tudhatunk meg a bábról!

...*Mi is készíthetünk báb*ot: emberi vagy állati alakot ábrázoló, kézre húzható vagy zsinórral mozgatható figurát. Készíthetjük fakanál felhasználásával – többek között – rongyból, habszivacsból, pamutból, sőt, még papírból is.

Tudunk-e mi úgy mozogni, mint egy báb? Próbáljuk meg! A *mozgásokkal* sok mindent kifejezhetünk!

Például: – *Keressünk valamit!* – Elrejtünk egy tárgyat. Egy tanuló a „báb”, aki hosszas keresgélés után eljuttatja a bábmozgással azt is, hogyan bukkant rá a keresett tárgyra.

– *Rejtőzz el!* – Valaki induljon a felkutatására! Már ketten utánozzák a bábok mozgását.

Ebből az alaphelyzetből bonyolítják a feladatokat a tanulók úgy, hogy most már többen folytatják a játékot. *Az osztállyal közösen kitalálunk egy történetet, egy mesét.* A szereplők megpróbálják némán, csak mozgással, bábokat utánozva eljátszani azt, amit társaik mondanak.

A tanítási óra végén rájönnek a tanulók arra, hogy gondolatainkat nem csupán beszéddel fejezhetjük ki. Nagy kincs az emberiségnek a beszéd, hiszen az emberi nyelv a legkifejezőbb eszközünk arra, hogy gondolatainkat, érzéseinket mások tudtára adjuk, de élhetünk a gesztusok, a mimika, a pantomimika „jeleivel” is.

Foglalkozunk az állatokkal!

Milyen igék fordulnak elő a szólásokban, melyek azok a cselekvések, amelyek más élőlényekre is jellemzőek?

...Olvassunk fel Kosztolányi *Állatok beszéde* című írásából a medvére és a sündisznóra vonatkozókat! (Kosztolányi Dezső; *Zsivajgó természet*. Magyar Helikon, 1967.)

Medve

– Mindig ölelnék, mindent, a világot, a fát, a sziklát, a kisgyereket.

Vagyok a lompos és otromba jóság, a láncreavert, egyetlen szeretet...

Südisznó

– Kedvenc közmondásom: „Nincsen disznó tövis nélkül.”

Feladatul kapják a tanulók, hogy az állatfigurák közül a számukra legkedvesebb mutatkozzék be az előzőekhez hasonlóan. Készítsék el otthon írásban a szöveget, s a következő órát ezzel a bemutatkozással kezdjük.

Ötletmozaik

Készítsünk riportot!

A mikrofon, a magnetofon használata alkalmasnak bizonyult arra, hogy a gyerekek – váratlan helyzetek elé állítva – a tanultakat a gyakorlatban is alkalmazzák. Az öncélú riportkészítő játéknak nem lenne sok értelme, ám a jól megfogalmazott kérdések, a rövid és tömör válaszok segítik a riportalany és a riportter szerepét alakító gyerekek önálló gondolkodásának, véleményalkotásának fejlődését.

A riportkészítést követő vitában megállapítottuk, hogy amíg telefonáláskor tömörségre törekszünk, és a hangszín, a hangsúly is fontos lehet, addig egy-egy esemény közvetítésekor arra kell törekednünk, hogy aki nem látja az eseményeket, nincs a helyszínen, az is el tudja képzelni, hogy például mi történhetett a sportpályán, hogyan zajlik a számháború és így tovább. Elemen magnóra felvettük a riport szövegét, és adandó alkalommal az iskola rádiója közvetítette ezt a műsort.

Telefonáljunk!

...A telefonbeszélgetések után mindig megvitattuk, hogy mit tartottunk helyesnek vagy helytelennek az adott helyzetben. Lassanként megértik a gyerekek, hogy telefonáláskor milyen fontos a jó hangsúlyozás, a helyes hanglejtés, a megfelelő hangszín.

...A következő feladatnál már a beszélgető társat, a témát is gyerekek választhatják meg. A helyet, az időpontot a következő példák során a többieknek kell kitalálniuk.

Cseng a telefon. Ki lehet a telefonáló? Csak az tudja, aki felvette a kagylót. Az ő válaszaiból következtetnek a többiek arra, hogy kivel, miről beszélget az osztálytársuk. Minden beszélgetés három perces lehet. Az osztály tanulói is dolgoznak közben.

Cseng a telefon. Az egyik tanuló elkezd a beszélgetést, a többiek önálló munkával a füzetükbe írják a saját válaszaikat. Kiderül, hogy ki-ki saját elképzeléseinek megfelelően más és más gondolatmenet alapján bonyolítaná le a beszélgetést.

⁸ Takács Etel: Tájékoztató a magyar nyelv és irodalom új tantervéről (Általános iskola 5-8. osztály). OPI Pedagógus továbbképzés könyvtára, 1978. 7. 1.

...Mit is mondjunk legvégül? Nem akartunk egyebet, mint bevinni az olvasót töprengésünkbe: egy tantervi-tankönyvi-módszertani megújítási program időszakában miként lehetne a mindnyájunkban megfogalmazódó jó szándékokat valóra váltani?

Hogyan lehetne a mindennapok tanári gyakorlatában érvényre juttatni a jó és igaz elveket; az életszerűsége való törekvést, a nyelv alkotó-újraateremtő használatát, a szakadatlan nyelvi változás, fejlődés érzékeltetését, a nyelvvel való bánni tudást, a nyelv személyiségformáló erejét? Nyilvánvaló, hogy az ilyen, nagyobb körültekintéssel, több odaadással, otthoni felkészüléssel, tervszerűséggel előkészített tanítási órák feltételezik azt, hogy a tanár tájékozott a világ dolgaiban, jól ismeri szaktárgyát, nem elszigetelt, egymástól független tanítási órákban

LEHETSÉGES ELŐZMÉNYEK

KIINDULÁS
Rögtönzött jelenet

CSOPORTMUNKA
Az előző jeleneten alapul

AZ EGÉSZ CSOPORT ÉS A TANÁR SZEREPBEN
Sajtókonferencia

CSOPORTMUNKA
Drogkereskedők
Kábítószeres csoport

PÁROS MUNKA
drogkereskedő/rendőr

Általános célok

A drogokkal járó veszélyekkel és a fiatalok kábítószeren keresztül történő kizsákmányolásával kapcsolatban tudatos magatartás kialakítása, az ismeretek gyarapítása.

Amire szükség van

Kábítószerrel foglalkozó ismeretterjesztő szórólapok, amikhez (optimális esetben) orvosi rendelőkben, kórházakban hozzá lehet jutni.

Stratégiák

A tanár szerepben; csoportmunka; páros munka; mimes játék; modellezés; verbális és nemverbális munka.

Kiindulás⁹

- Rögtönözzön egy jelenetet néhány tanulóval a csoport számára. A tanár a vámhivatalnok szerepében, két önként jelentkező mint drogkereskedők.
- A kereskedők kábítószerrel hoznak át a határon – játsszák le a jelenetet!
- Utána megbeszélés a jelenet hatásáról. Vitassák meg a

gondolkodik, hanem *folyamatként fogja fel az egész anyanyelvi nevelést...*

A tagságtól érkezett javaslatok alapján döntött egyesületünk elnöksége:

1995-ben a Magyar Drámapedagógiai Társaság által alapított életmű-díjat

RUDOLFNÉ GALAMB ÉVA

kapja.

A kábítószer

foglalkozásvázlat

Visszajátszás: Mit csináltak a kereskedők, nyomozók a nyitó jelenet előtt?

A csoport felől érkező kérdések

CSOPORTMUNKA
Információk közlése szerepből

MODELLEZÉS
Találkozás (mimes játék)
A drogos banda és idegenek

CSOPORTMUNKA
Valaki ki akar szállni

AZ EGÉSZ CSOPORT ÉS A TANÁR SZEREPBEN
Sajtókonferencia

REFLEXIÓ
Kérdések

⁹ Drama Strategies (New Ideas from London Drama), edited by Ken Taylor, Heinemann, 1991. Fordította: Majoros Krisztina